

УДК 338.432:631.1

Довгань О.М.,
науковий співробітник,
Мандибура Я.В.,
молодший науковий співробітник,
лабораторія аграрної економіки,
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція ІКСГП НААН

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО: СУТНІСТЬ, ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ

Постановка проблеми. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва при одночасному зниженні антропогенного навантаження на навколишнє середовище і природні ресурси можливо досягти на основі розвитку органічного виробництва як альтернативної моделі господарювання. На відміну від інших методів ведення сільського господарства, органічне виробництво засновано на використанні ресурсоощадливих технологій, мінімізації механічної обробки ґрунту та виключає використання синтетичних речовин. Пріоритетним напрямом для органічного сільського господарства є використання матеріалів і технологій, які покращують екологічну рівновагу в природних системах та сприяють створенню стійких і збалансованих агроєкосистем.

При органічному виробництві забезпечується відповідність органічної системи сільського господарства і сільськогосподарської продукції певним стандартам, що надає можливість маркувати продукцію відповідним чином і реалізовувати як органічну. Особливістю органічного виробництва є те, що сертифікації відповідними уповноваженими установами підлягає виробництво, процеси переробки, пакування та зберігання продукції. Відсутність власних національних стандартів на органічну продукцію обумовлює необхідність здійснювати сертифікацію за допомогою міжнародних стандартів та національних стандартів інших держав. За таких умов отримана продукція експортується переважно до країн юрисдикції компаній, що уповноважили відповідні органи сертифікації. Крім того, розвиток вітчизняного органічного виробництва ускладнюється нерозвиненістю нормативно-правової бази.

Органічне виробництво дозволяє реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за рахунок соціально-економічної, природно-ресурсної збалансованості і має на меті забезпечення суспільства безпечними та якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища.

Згідно з даними ФАО, виробництво екологічно чистих продуктів за значущістю зараз займає друге місце після ядерного роззброєння [1].

В Україні близько 25% населення, в тому числі 15% дітей, потребують дієтичного (лікувального) харчування. У Франції за цим методом працюють понад 5 тис. фермерських господарств, у Австрії та Нідерландах - відповідно 1500 і 500, у Данії - 400 господарств. При цьому уряди багатьох країн Західної Європи розробили системи стимулювання фермерів, які вирощують екологічно чисту продукцію. Так, у Німеччині обсяг державної підтримки «екофермерів» становить 1,1-2,0 тис. доларів США на 1 га, Швейцарії - 1,2-1,5, Данії - 2,5-3 тис. доларів. За такого підходу поліпшується не тільки якість продукції та забезпечується охорона довкілля, а й економніше використовуються енергетичні ресурси. У США, наприклад, за біологічного землеробства затрати енергії на 1 у. о. виробленої товарної продукції були в 2,4, а у Франції у 3-4 рази меншими, ніж за традиційного [2].

Виходячи з цього, актуальним є питання дослідження економічних і екологічних аспектів органічного виробництва для формування ефективної стратегії його розвитку, спрямованої на виробництво екологічно безпечної продукції, підвищення агроєкологічного іміджу країни і конкурентоспроможності сільського господарства на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження процесу становлення органічного виробництва, забезпечення реалізації ідей сталого розвитку сільського господарства висвітлили у своїх працях провідні українські науковці: В.І. Артиш, Н.А. Берлач, Н.В. Бородачева, О.М. Варченко, В.І. Вовк, Л.В. Дейнеко, А.Р. Дуб, Т.О. Зайчук, І.О. Іртищева, М.І. Кобець, О.А. Корчинська, Ю.П. Манько, Л.О. Мармуть, І.С. Педак, О.В. Рудницька, П.Т. Саблук, Т.В. Стройко, Т.Й. Сус, І.Г. Ткачук, М.К. Шикуча, О.В. Шубравська та ін.

У їхніх працях висвітлені питання ефективності екологічного землеробства, правового визначення органічного сільського господарства, організаційно-економічні передумови формування ринку органічної продукції, впливу екологічних факторів на виробництво якісної продукції, розвиток консультаційної та освітньої системи в процесі становлення органічного сільського господарства.

Однак, на нашу думку, характерні особливості і переваги запровадження органічного виробництва в Україні та взаємозв'язок його основних суб'єктів не отримали достатньої уваги.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування сутності органічного аграрного виробництва, проведення оцінки його переваг перед традиційним способом, визначення динаміки процесу екологізації сільського господарства, встановлення ефективності переходу на органічне агровиробництво.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сучасних тенденцій та підходів до розвитку сільського господарства розвинених країн дають підстави стверджувати, що питання виробництва, споживання і якості продукції є невід'ємними від поняття екологічності виробництва і екологічно безпечної продукції. Проблема екологоорієнтованого аграрного виробництва має декілька аспектів: виробництво екологічно безпечної продукції та перехід до більш раціонального природокористування та використання природно - ресурсного потенціалу агропродовольчого комплексу, впровадження нових екологічно безпечних технологій у виробництво, зменшення забруднення навколишнього середовища відходами виробництва.

Вітчизняні науковці, звертаючи у своїх дослідженнях увагу на значну роль органічного сільського господарства, як моделі екологічно безпечного розвитку галузі, розглядають це питання з різних сторін.

Так, В. Вовк зазначив, що «органічне сільське господарство за своєю суттю є багатофункціональною агроекологічною моделлю виробництва і базується на ретельному менеджменті (плануванні й управлінні) агро-екосистем. З метою підвищення продуктивності виробництва та якості продукції максимально використовуються біологічні чинники підвищення природної родючості ґрунтів, агроекологічні методи боротьби зі шкідниками і хворобами, а також переваги біорізноманіття, зокрема місцевих та унікальних видів, сортів, порід. У ширшому контексті органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції «сталого (екологічно і соціально збалансованого) розвитку», що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Воно дозволяє в перспективі узгодити і гармонізувати економічні, екологічні та соціальні цілі в галузі сільського господарства» [3].

Слід звернути увагу, що В. Артиш [4, с.243], встановлюючи сутність органічного сільського господарства, розглядає його з позиції системного підходу. Він зазначає, що екологічно чисту (органічну) продукцію можна розпізнати за такими критеріями: продукція виготовлена з нешкідливих матеріалів, не містить у собі речовин, які негативно впливають на здоров'я людини; при виготовленні продукції застосовуються технології з мінімальним негативним впливом на навколишнє природне середовище; виробники й постачальники несуть повну відповідальність за безпеку використання продукції не лише у сфері споживання, але й щодо впливу на довкілля; пакувальні матеріали для продукції є нешкідливими, їх можна повторно переробляти, використовувати та безпечно утилізувати.

Російський вчений Р. Кантемиров звертає увагу на органічне сільське господарство, котре представляє собою сертифіковані відповідною організацією способи (методи) ведення сільськогосподарського виробництва, при яких не використовуються генетично модифіковані організми, синтетичні хімічні добрива й засоби захисту, а всі процеси виробництва забезпечують замкнутий цикл, при якому досягається природо- і ресурсозберігаючий ефект [5, с. 9].

Слід підтримати позицію автора стосовно необхідності сертифікаційної складової при організації процесу виробництва. Однак, на жаль, в цьому тлумаченні відсутній системний підхід до розгляду питання, на який звернув увагу В. Артиш.

Аналізуючи різні тлумачення терміну «органічне сільське господарство», слід цілком погодитись з думкою Н. Берлач, яка звертає увагу не лише на технологічні умови, системний підхід, якість продукції, але і необхідність сертифікації. Вона справедливо зазначає, що «органічне сільське господарство – це сертифікована система ведення аграрного виробництва, яка використовує енерго- та ресурсощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів та має на меті забезпечення суспільства здоровими та якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища» [6, с.20].

Необхідно відзначити, що розвиток сектору органічного виробництва є можливим на основі формування його забезпечувального організаційно-економічного механізму, що являє собою сукупність організаційно-економічних методів і інструментів, які, ґрунтуючись на правових нормах, дозволяють державі і суб'єктам господарювання забезпечити розвиток органічного виробництва, розв'язати еколого-економічні протиріччя взаємодії суспільства й природи.

Результати досліджень дозволили дійти висновку, що протягом тривалого часу в Україні запроваджувались лише традиційні, індустріальні методи ведення сільського господарства, які дозволили інтенсифікувати процеси і досягти значного зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Ведення інтенсивного сільського господарства окрім вирішення багатьох проблем, починає створювати додаткові негаразди, які стосуються безпечності та якості отримуваних продуктів. Інтенсивні методи супроводжуються незбалансованим, орієнтованим переважно на виробництво

продукції (без урахування екологічної безпеки) розвитком, з екстенсивним ресурсовикористанням, що не дозволяє досягти компромісу між зростанням виробництва і навантаженням на довкілля [7, с.171].

Така ситуація привела до зростаючої екологічної загрози внаслідок антропогенного тиску на довкілля. До факторів, що його викликають, відносять хімізацію сільського господарства, яка порушує саморегуляцію в живій природі, послаблює захисні сили рослин, тварин і людини. Високі дози мінеральних добрив, численні обробки хімічними засобами захисту рослин, порушення технології їхнього застосування, інтенсивне оброблення ґрунту, глибока оранка призвели до цілого комплексу негативних екологічних наслідків. Серед основних негативних екологічних тенденцій слід відзначити наступні:

- зниження родючості ґрунтів та їх деградація внаслідок інтенсифікації використання;
- відсутність можливості розширення земельних площ, придатних для ведення сільськогосподарського виробництва;
- зростання ризиків сільськогосподарського виробництва, що пов'язане з непрогнозованими змінами клімату внаслідок накопичення в атмосфері парникових газів.

Слід зазначити, що випробувані традиційні агротехнології вже не в змозі справитися з цією ситуацією. Наслідки екологічних проблем, з якими стикається вітчизняний АПК дозволяють стверджувати, що екологічний фактор стає все більш домінуючим в сільськогосподарському виробництві.

Екологізація виробництва розглядається також і з погляду розв'язання еколого-економічних протиріч взаємодії суспільства й природи [8, с.55]. Одним з напрямів вирішення цих протиріч є кардинальне перетворення існуючого технологічного способу виробництва шляхом його екологізації. «Мова йде про такий спосіб організації й розгортання виробничих процесів, коли при мінімальних витратах живої й упредметненої праці і мінімальному збитку, заподіюваному природі, суспільство досягає максимального виходу високоякісної продукції й забезпечує максимальне збереження довкілля, екологічну рівновагу» [9, с.100].

Враховуючи вказане, необхідно зазначити, що під екологізацією сільського господарства слід розуміти процес, який передбачає комбінування і кооперування в галузях комплексу інноваційних технологій, спрямованих на економічне зростання галузі, захист довкілля, як взаємозалежних і взаємодоповнюючих елементів стратегічного розвитку АПК, що гарантуватиме населенню високу якість продовольства.

Слід звернути увагу, що розвиток сільського господарства можливий шляхом застосування альтернативних технологій, які є екологічно безпечними і забезпечують зростання продуктивності виробництва при гармонійних діях по відношенню до агроєкосистем.

Альтернативою вищезазначеним технологіям є біотехнологія, за допомогою якої можливо вирішити екологічні, енергетичні та продовольчі проблеми, що постають перед людством. Однією з таких моделей розвитку сільського господарства є виробництво органічної продукції.

Органічна продукція є результатом органічного виробництва – процесу, який забезпечує вирощування сільськогосподарської продукції, використовуючи лише біологічні ресурси та не завдаючи шкоду навколишньому середовищу.

Засновником концепції органічного сільськогосподарського виробництва вважають японського філософа Мокіші Окада, який наголошував, що органічне землеробство має вирішувати наступні завдання:

- виробляти продукти харчування, які не лише підтримують життєдіяльність, але і поліпшують здоров'я людей;
- стабілізувати біологічну рівновагу в природі, бути екологічно безпечним;
- використовувати прості доступні методи та засоби ведення господарства [10, с. 137].

За визначенням Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) «Органічне сільське господарство - виробнича система, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому уникається використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього вищезазначеного» [11].

Органічне землеробство є одним із способів виробництва екологічної продукції, що набуває все більшої популярності в світі. Визначення йому дала ще в 1980 році дослідницька група відповідного Департаменту сільського господарства США (USDA): «органічне землеробство – це система виробництва сільськогосподарської продукції, яке забороняє або в значному ступені обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система наскільки можливо максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин та рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини, механічному обробітку ґрунтів та біологічних засобах боротьби зі шкідниками з метою підвищення родючості та покращення структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин і боротьби з бур'янами та різноманітними шкідниками» [12, с.102].

Колегія з національних стандартів органічної продукції USDA запропонувала дещо інше визначення: «Органічне землеробство – це система екологічного менеджменту сільськогосподарського виробництва, яка підтримує та покращує біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунтів. Вона базується на мінімальному використанні неприродних (штучних) сировини й матеріалів та агротехнічних прийомів, які відроджують, підтримують та покращують екологічну гармонію». Згідно із цим визначенням керівним принципом для органічного землеробства є використання матеріалів і технологій, які покращують екологічну рівновагу в природних системах та сприяють створенню стійких і збалансованих агроєкосистем. При цьому головною метою є оптимізація «здоров'я» та продуктивності ґрунтової фауни, рослинного і тваринного світу та людського суспільства [12, с.103].

Слід погодитись з висловленням спеціалістів [13, с. 100] стосовно того, що органічне виробництво не є сталим виробництвом та не порівнюється до нього, а виступає лише його частиною у плані забезпечення суспільного та екологічного напрямку. Водночас стале виробництво забезпечує пришвидшення економічного, екологічного та суспільного розвитку.

Одна з потенційних ніш для України в недалекому майбутньому – боротьба за світовий ринок екологічно безпечної та генно-немодифікованої продукції. Зараз цей ринок лише утворюється, його дві головні проблеми – недостатня розкрученість самої ідеї чистої продукції (споживачам потрібно пояснити, що екологічно чиста та немодифікована продукція може коштувати в 1,5-3 рази дорожче звичайної масової) та складнощі із зберіганням та логістикою. Звичайно, фактор ціни завжди важливий для споживачів. З однієї сторони, високоякісна продукція не буває дешевою. З іншої сторони, здорове споживання не може бути прерогативою багатих людей, а має бути доступним більшості споживачів [14]

Аналіз стану розвитку органічного виробництва в Україні показує, що в даний час (за даними Федерації органічного руху України) нараховується 155 господарств, які виробляють органічну сільськогосподарську продукцію, а їхня площа перевищує 270 тис. га (0,7% земель сільськогосподарського призначення) (рис.1; рис. 2). За цими показниками Україна посідає 21-ше місце у світі. Частка сертифікованих органічних площ серед загального обсягу сільськогосподарських угідь України становить майже 0,7%. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур; 90% виробленої вітчизняної органічної продукції йде на експорт; продаж продукції всередині країни забезпечує виробникам рентабельність із одного гектара на 70%, тоді як реалізація до Європи 200% [15]

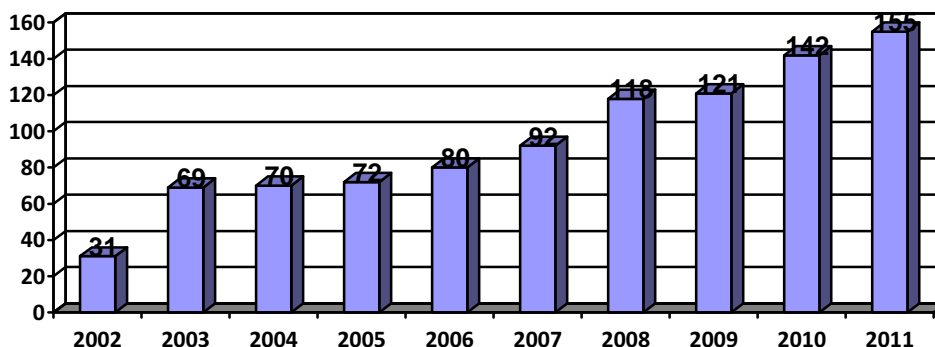

Рис. 1. Кількість сертифікованих органічних господарств в Україні

Джерело: [15]

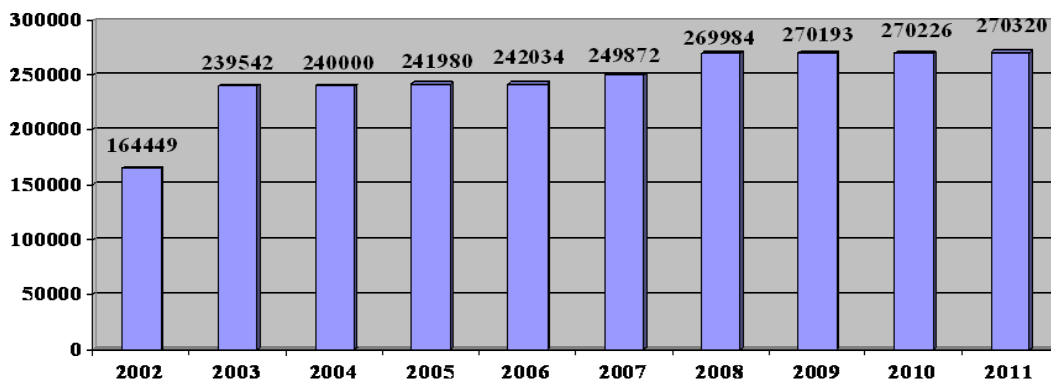

Рис. 2. Площа сільськогосподарських угідь в Україні, сертифікованих у відповідності до органічних стандартів в розрізі по роках, га

Джерело: [15]

Як видно з даних рис.1, кількість сертифікованих органічних господарств в Україні на кінець 2011 р. складає 155 одиниць. Для порівняння в Іспанії нараховується 25 тис. сертифікованих органічних господарств, в Італії 43 тис., в Індії 677 тис. виробників органічної продукції.

Позитивна динаміка виробництва органічної продукції та формування її відповідного ринку свідчить про взятий в Україні старт на екологізацію землеробства.

Щодо споживання органічної продукції, важливо зауважити, що за оцінками асоціації виробників органічної продукції «БіоЛан Україна» сьогодні на органіку припадає лише 1% обсягу продажу продуктів харчування, хоча й спостерігається тенденція до зростання обсягів споживання сертифікованої органічної продукції в Україні (табл.1).

Таблиця 1

Обсяги споживання сертифікованої органічної продукції в Україні

Показник	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяг продукції за міжнародною оцінкою, млн.євро	0,5	0,6	1,2	2,4	5,1

Джерело: [15]

Споживачами цієї продукції є переважно люди з середнім та високим рівнем доходу. На думку українських експертів, потенційними споживачами органічної продукції в Україні є близько 5% населення великих міст, які готові платити за неї на 30-50% більше, ніж за звичайну продукцію.

У Європі найбільшими споживачами органічної продукції є Данія (138,60 євро/рік), Швейцарія (131,50 євро/рік), Австрія – (103,80 євро/рік), Швеція (75,40 євро/рік), Німеччина (70,70 євро/рік), Нідерланди (35,80 євро/рік) [16].

Переваги органічного агровиробництва можна сформулювати за такими напрямками:

екологічні - мінімізація впливу виробничих процесів на довкілля; сприяння збереженню та відновленню біорізноманіття в агроландшафтах; сприяння збереженню та відтворенню родючості ґрунтів; оберігання від забруднення водних ресурсів;

економічні - поступове зростання природної продуктивності агроценозів та ґрунтів; зниження виробничих витрат завдяки відмові від застосування дорогих хімікатів та зменшення енергоємності виробництва; підвищення конкурентоспроможності продукції;

соціальні - створення додаткових робочих місць у сільській місцевості; створення нових перспектив для малих та середніх агроформувань, збільшення життєздатності сільських громад

Переваги органічної продукції: корисна для здоров'я та екологічно безпечна; вирощування без застосування синтетичних хімікатів, не містить токсичних та шкідливих речовин (важкі метали, пестициди, нітрати, нітроти не перевищують гранично допустимих концентрацій); проходження процедури сертифікації; відсутність в продукції генетично модифікованих організмів; процес переробки без консервантів і хімічних барвників; в процесі вирощування забороняється використання гормонів росту та антибіотиків; відсутність негативного впливу на довкілля; не містить хвороботворних мікроорганізмів, паразитів та алергенів.

Ефективність впровадження органічного виробництва базується на:

- екологізації технологій вирощування - скороченні втрат поживних речовин в ґрунті; зменшенні хімічного навантаження за рахунок використання екологічно безпечних добрив; використанні науково обґрунтованих сівозмін;

- використанні технологій утилізації відходів виробництва - впровадженні природоохоронних розробок: утилізації або знешкодженні відходів; зменшенні кількості шкідливих викидів підприємств у повітря чи водні джерела з метою запобігання надмірного антропогенного тиску на довкілля, використанні сучасних технологій уловлення, фільтрації та абсорбції шкідливих речовин.

Згідно зі світовими вимогами органічна система сільського господарства і її продукція повинна відповідати певним стандартам до виробничих процесів, які спрямовані на підтримку оптимального стану екосистеми на соціальному, екологічному та економічному рівнях.

Зокрема, в органічному виробництві заборонено: використання синтетичних мінеральних добрив, пестицидів та хімічних засобів захисту рослин; генетично модифікованих організмів та продуктів (речовин), що від них походять; забруднення стокових вод; клонування й опромінення; використання в тваринництві синтетичних добавок, стимуляторів росту, генних технологій; утримання худоби прив'язаною.

Поряд з цим в органічному виробництві дозволено використовувати: мінімальний обробіток ґрунту; консервацію, культивування земель, сівозміни; добрива тільки органічного (рослинного та тваринного) походження; несинтетичні сиромелені добрива та меліоранти (фосфоритне борошно, калій, гіпс, доломіт); посівний матеріал, вирощений в екологічних господарствах; винятково екологічні корми в тваринництві; вільний вигул і випас тварин у літню пору.

Необхідно звернути увагу, що проблема екологічної безпеки аграрного виробництва вимагає уваги з боку держави і певного нормативно-правового врегулювання. В Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року [17] наголошується на необхідності створення в Україні системи біобезпеки, основною метою якої є забезпечення безпечного провадження генетично-інженерної діяльності та використання генетично модифікованих організмів і запобігання несанкціонованому та неконтрольованому їх поширенню. При цьому досягнення цієї мети передбачається шляхом запобігання екологічним, економічним, соціальним та іншим ризикам, пов'язаним з використанням генетично модифікованих організмів і провадженням генетично-інженерної діяльності, а також процесам, що становлять загрозу національним інтересам.

Україна, звертаючи увагу на важливість проблеми біобезпеки, ратифікувала Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття.

Слід констатувати, що значним кроком у забезпеченні продовольчої безпеки населення України і екологічної безпеки сільського є прийняття Верховною Радою Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [18], який регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками і споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, які передбачають їх розробку та використання в Україні, із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки.

Отже, розвиток виробництва генетично модифікованої продукції пов'язаний з певними проблемами, які мають економічне й екологічне підґрунтя. Серед основних з них слід відзначити наступні: неможливість прогнозування властивостей, які матиме продукція; неможливість чіткого визначення ступеню і наслідків впливу генетично модифікованої продукції на довкілля і людину; наявність агротехнологічних ризиків, пов'язаних з особливостями технологій створення продукції; неможливість контролю за розповсюдженням генетично модифікованих організмів в природі.

Слід мати на увазі, що органічне агровиробництво відрізняється від виробництва продукції, яка не містить синтетичні домішки та системи ґрунтозахисного землеробства і базується на технологіях ретельного обробітку ґрунту без обертання скиби, але не виключає застосування генетично модифікованих організмів та синтетичних пестицидів. Аналогічно органічне агровиробництво суттєво відрізняється від так званої інтегрованої системи землеробства, що базується на інтегрованій системі боротьби зі шкідниками та хворобами, яка передбачає обмежене застосування речовин хімічного походження, з метою запобігання розмноженню паразитів, але не виключає використання синтетичних хімікатів [19].

Слід зазначити, що впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур та розведення худоби згідно з принципами та вимогами органічного виробництва, при подальшому розвитку внутрішнього ринку в Україні в середньостроковій перспективі, здатне сприяти підвищенню конкурентоспроможності продукції, розвитку аграрної сфери, зростанню екологічного іміджу держави.

Висновки з даного дослідження. Органічне виробництво є пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства, дозволяє реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за рахунок соціально-економічної і природно-ресурсної збалансованості і має на меті забезпечення суспільства безпечними та якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища.

Екологізація сільського господарства передбачає комбінування і кооперування в галузях комплексу інноваційних технологій, спрямованих на економічне зростання галузі, захист довкілля як взаємозалежних і взаємодоповнюючих елементів стратегічного розвитку АПК, що гарантуватиме населенню високу якість продовольства.

Таким чином, органічне виробництво забезпечує вихід екологічно безпечної продукції, яка є результатом органічного виробництва – процесу, що забезпечує вирощування сільськогосподарської продукції, використовуючи лише біологічні ресурси та не завдаючи шкоду навколишньому середовищу. Переваги органічної продукції в тому, що вона корисна для здоров'я та екологічно безпечна.

Бібліографічний список

1. Гармашов В.В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / В.В. Гармашов, О.В. Фомічова // Вісник аграрної науки – 2010. – №7. – С. 11-16.
2. Журавель С.В. Особливості органічного землеробства на Поліссі / С.В. Журавель, Б.В. Матвійчук, Н.Г. Матвійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zemlerobstvo.com/wp-content/uploads/v.z.1-2.2011_2.pdf
3. Вовк В. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lol.org.ua/ukr/vegetables/showart.php?id=15634.>

4. Артиш В. І. Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України / В. І. Артиш // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2006. – № 102. – С. 242-247.
5. Кантемиров Р. Ф. Организационно-экономические аспекты производства экологической сельскохозяйственной продукции в мире : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.14 / Р. Ф. Кантемиров. – М., 2007. – 19 с.
6. Берлач Н.А. Розвиток органічного напрямку у сільському господарстві України (адміністративно-правові основи): автореферат дис. на здобуття ступеня доктора юридичних наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.А. Берлач. – К., 2010. – 34 с.
7. Стоволос Н.Б. Екологізація як ключовий елемент розвитку АПК / Н.Б. Стоволос // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – Суми: СНАУ. – 2011. – Вип. 9 (50). – С. 170 – 174.
8. Гринів Л.С. Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки / Л.С. Гринів // Регіональна економіка. – 2001. - № 4. – С.54-63.
9. Веклич О.А. Эколого-экономические противоречия / О.А.Веклич. - К.: Наук. думка, 1991. –144 с.
10. Ласло О.О. Органічне землеробство – шлях до екологічно безпечної продукції / О.О. Ласло // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2009. - № 1. - С. 137 – 139.
11. FAQ - ORGANIC UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.ua/uk/organicworld/faq>
12. Сокол Л.М. Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства / Сокол Л. М., Стефановська Т. Р., Підліснюк В. В.// Екологічна безпека № 3-4. – 2008. - С. 102-109.
13. Легеза Д.Г. Процес розвитку виробництва органічної продукції в Україні / Д. Г. Легеза // Серія «Проблеми економіки та управління» : Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – №683 – С. 99-104.
14. Лунєєв Л. Органічні продукти: комерція чи здоров'я? / Леонід Лунєєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.potrebitel.net.ua./print/2284>
15. Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>
16. Успіхи розвитку органічного сектору України та Четвертий Всеукраїнський Ярмарок органічних продуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ecologiya.kiev.ua/noviny-dnya/133---l-----r.html>
17. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - N 26. - Ст.21885.
18. Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (від 31.05.2007№ 1103V) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
19. Галяс А. Органічне агровиробництво: нові ринкові можливості та виклики для виробників зерна в Україні: Аналітичний документ в рамках Проекту «Якість зерна та система кредитування сільського господарства в Україні – фаза II» / А. Галяс, М. Капштик, Ю. Бакун. – К, 2008. – 71 с.

Анотація

В статті обґрунтована сутність органічного аграрного виробництва, проведена оцінка його переваг перед традиційним способом, визначена динаміка процесу екологізації сільського господарства, встановлена ефективність переходу на органічне агровиробництво.

Ключові слова: сільське господарство, органічне виробництво, екологічне виробництво, екологічна продукція, ефективність

Аннотация

В статье обоснована сущность органического аграрного производства, проведена оценка его преимуществ перед традиционным способом, определена динамика процесса экологизации сельского хозяйства, установлена эффективность перехода на органическое агропроизводство.

Ключевые слова: сельское хозяйство, органическое производство, экологическое производство, экологическая продукция, эффективность

Annotation

In the article substantiated the essence of organic of agrarian production, over traditional method are conducted estimate of its advantages, the dynamics of process ecologization agriculture is defined, efficiency of transition on organic agricultural production a established.

Key words: agriculture, organic farming, ecological production, ecological products, efficiency